

Castalla (ceràmica) ¹	Sí	Forment	Sí	Raïm
Castelló de la Ribera (ceràmica) ²	Sí	Forment	Sí	Raïm
Castelló de la Ribera. Església de Ntra. Sra. de l'Assumpció (escultura) ³	No	Forment	Sí	Raïm
Corbera. Família Inglada (escultura) ⁴	Sí	Forment	No	Raïm
Cullera. Benissants (reliquiari) ⁵	Sí	Arròs	Sense	Raïm

¹ Informació tretada del llibre *“La vida dels gloriosos sants Abdó i Senén”*, de Joan Baptista Anyés. En aquesta obra ceràmica Santa Bàrbara apareix enmig dels dos sants.

² Informació tretada del llibre *“La vida dels gloriosos sants Abdó i Senén”*, de Joan Baptista Anyés, al costat de l'inici del capítol primer. En paraules de Xavier Martí i Juan (qui m'envià informació, per correu electrònic, el 7 de gener del 2019), es tracta d'un retaule ceràmic que *“Es troba entre les façanes de les cases nº 7 i 9 del carrer dels Sants de la Pedra, a l'altura del primer pis. És una obra dels segle XIX, signada per Josep Sanchis i Cambra (1772-18??) (Cebrián 2009). És un bé immoble d'etnologia catalogat per la Direcció General de Patrimoni Cultural (fitxa 7135) i Bé de Rellevància Local”* des del 2007.

³ Informació facilitada per Xavier Martí i Juan, de Castelló de la Ribera, coordinador de la XVIII Assemblea d'Història de la Ribera, el 8 de gener del 2019, per mitjà d'un correu electrònic acompanyat d'una foto del retaule. Era el primer cas, en la recerca, en què cada u dels dos sants, a més dels fruits de la collita, portava una palma.

⁴ Informació facilitada per Miguel Gómez Sahuquillo, per missatge, el 5 de desembre del 2018, junt amb l'explicació següent: *“del segle XIX, hi ha unes imatges particulars que pertanyen a la família Inglada i que tots els anys les porten per a que es faça la Missa. Són unes imatges menudes de devoció particular”*. El 14 de febrer del 2018, m'afegí que *“Passen tot l'any a una casa particular. Cada any a un membre de la família Inglada”*.

⁵ Reliquiaris dels Benissants, de plata, que es custodien en la Parròquia de la Sang de Crist, de Cullera. Segons Kike Gandia Álvarez, del *“Museu Municipal d'Història i Arqueologia de Cullera”*, a partir d'un correu electrònic del 16 de juny del 2018, els sants porten en el cor, en el pit i, de forma circular, *“els dos reliquiariis dels Benissants de plata que es custodien a la parròquia de la Sang de Crist de Cullera i*

Cullera. Ermita dels Sants de la Pedra (escultura) ⁶	Sense	Arròs i raïm	Sí	Arròs
Cullera. Església de la Sang de Crist (escultura) ⁷	Sí	Arròs	Sí	Raïm
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (dibuix)⁸</i>	Sí	Forment	Sí	Raïm
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (gravat)⁹</i>	Sí	Raïm	Sí	Forment
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (gravat)¹⁰</i>	Sí	Forment	Sense	Raïm

que es trauen en romeria l'últim dissabte de juliol des de la parròquia de l'ermita. En el pit porten el contenidor de la relíquia del Sant i en els mans (...) el xanglot de raïm i l'espiga d'arròs, a més de les palmes de martiri preceptives". La informació referida a la barba i als Benissants (respecte a aquesta entrada i a les altres relacionades amb Cullera), fou confirmada per Kike Gandia el 19 de setembre del 2019, mitjançant un correu electrònic. Agraesc la seua generositat.

⁶ En un correu de Kike Gandia escrit en juny del 2018, hi ha que es tracta de l'"Interior de l'ermita dels Sants de la Pedra de Cullera, amb les dues talles en fusta dels Benissants flanquejant l'altar (...) porten els mateixos símbols: raïm i arròs".

⁷ En paraules de Kike Gandia, "són les dos escultures dels Benissants i estaven en la parròquia de la Sang de Crist de Cullera. Un porta un xanglot de raïm i l'altre una espiga d'arròs". Agraesc el detall que tingué de clarificar què portava cada u en una de les imatges que m'envià per correu electrònic del 17 de juny del 2018.

⁸ "**Reverendo D. Vicente Gil Martí. Impulsor de la devoción**", article de José Jaime Brosel Gavilá, dins del llibre "**De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa**" (p. 137).

⁹ "**Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra**", article d'Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre "**De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa**". Imatge 4 (p.91).

<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (gravat)</i> ¹¹	Sí	Forment	Sense	Raïm
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (estampa)</i> ¹²	Sense	Forment	Sense	Raïm
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (estampa)</i> ¹³	Sí	Raïm	Bigot	Forment
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (goigs)</i> ¹⁴	Sí	Forment	Sense	Raïm

¹⁰ ***“Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra”***, article d’Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 5 (p.91).

¹¹ ***“Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra”***, article d’Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 6 (p. 92). Cal comentar que aquest gravat podria correspondre o, si més no, ser-ne una reproducció, del que hi ha en l’obra ***“Vida, martirio, y traslación de los gloriosos mártires S. Abdón, y Senén abogados de los labradores contra la Piedra y Tempestades”***, d’Antonio Pasqual y García de Almunia, publicat en 1779 (com figura en el llibre de Carpesa). Poguí accedir a la del llibre, per mitjà d’un correu electrònic, del 14 de gener del 2019, enviat per Enric Cuenca, des de la Regidoria de Cultura Festiva, de l’Ajuntament de València. En la imatge facilitada per Enric Cuenca, hi ha els noms dels sants, s’indica que són ***“Patronos contra la Piedra”*** i la casa en què es troba, dades que no apareixen en el llibre sobre Carpesa (a diferència de la que hi ha referent a altres gravats, fins i tot, en què s’indica els noms dels sants i algunes línies escrites i que es poden veure en les fotos).

¹² ***“Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra”***, article d’Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 7 (p. 92). Del segle XVIII.

¹³ ***“Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra”***, article d’Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 10 (p. 93). Del segle XIX.

<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (làmina)</i> ¹⁵	Sí	Forment	Sí	Raïm
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (gravat)</i> ¹⁶	Sí	Forment	Sense	Raïm
<i>De la Festa d'Acció de Gràcies i d'altres festes de Carpesa (ceràmica)</i> ¹⁷	Sí	Forment	Sí	Raïm
Espluga de Francolí (goigs) ¹⁸	Sense	Forment	Sense	Raïm
Font d'en Carròs, la. Església de Sant Antoni Màrtir (escultura) ¹⁹	Sí	Raïm	Sense	Forment

¹⁴ ***“Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra”***, article d’Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 12 (p. 94).

¹⁵ ***“Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra”***, article d’Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 13 (p. 94), la qual, com llegim en la mateixa làmina, va unida al ***“GREMIO DE LABRADORES DE LA CIUDAD DE ALCOY”*** i el seu autor és Pedro Martí (p. 92).

¹⁶ ***“Grabado valenciano en honor de San Abdón y San Senén, mártires, els Sants de la Pedra”***, article d’Andrés de Sales Ferri Chulio, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 14 (p. 94).

¹⁷ ***“Retablos cerámicos en las calles de Carpesa”***, article de Juan Carlos Andrés Lluna i de José Jaime Brosel Gavilá, dins del llibre ***“De la Festa d’Acció de Gràcies i d’altres festes de Carpesa”***. Imatge 17 (p. 30). Es tracta d’una obra de ceràmica de 1970 i que es troba en Carpesa.

¹⁸ Tret a partir dels ***“Goigs en lloança de Sant Abdon i Sant Senén. Màrtirs, Patrons de l’Espluga de Francolí”***, dins de l’entrada ***“Sant Abdón i Sant Senén, Patrons de l’Espluga de Francolí”*** (<https://bieicieich.blogspot.com/2016/07/sant-abdon-i-sant-senen-patrons-de.html>), en el blog ***“Els meus goigs de cada dia”***, d’Antoni Sàbat Aguilera, per gentilesa de Núria Llinàs i Sallés, amb motiu del meu natalici (20 d’abril del 2018).

Fredes. Església de Sant Abdó i Sant Senén (escultura) ²⁰	Sí	Forment (en la mà esquerra)	Sí	Forment (en la mà dreta) i raïm (en la mà esquerra)
Gandia. (ceràmica) ²¹	Sí	Forment	Sí	Raïm
Gandia. Col·legiata de Gandia ²²	Sí	Fruïtes d'horta, potser taronges i altres de la Safor.	Sí	Raïm
Gestalgar. Ermita Santos Abdón y Senén (escultura) ²³	Sí	Forment	Sense	Raïm

¹⁹ Informació facilitada per Salvador Agud, president de l'associació "**Sants de la Pedra**", de la Font d'en Carròs, per mitjà d'un missatge, el 23 d'octubre del 2018.

²⁰ Informació facilitada per "**Tourist Info La Tinença de Benifassà**", per correu electrònic, el 19 de desembre del 2018. Fredes és un poble que, a hores d'ara, pertany al municipi de la Pobla de Benifassà. És u dels pocs casos en què algun dels dos sants porta dos collites, en aquest cas, el sant de la nostra dreta (segons mirem frontalment), duu forment en la seua mà dreta i raïm en l'altra.

²¹ Informació treta del llibre "**La vida dels gloriosos sants Abdó i Senén**", de Joan Baptista Anyés (ed. Ulleye), un poc abans de començar l'escrit del capítol quart del llibre. Sobre aquest plafó ceràmic i sobre uns altres relacionats amb els Sants de la Pedra, direm que, en l'article "**Pintura ceràmica devocional al Santuari d'Agres: els plafons de la fàbrica de Vicent Navarro. Anàlisi i reconstrucció virtual**" (<https://www.raco.cat/index.php/RecerquesMuseuAlcoi/article/view/293376/381904>), de Daniel Martínez Aparisi, llegim que "podem citar, per exemple, la sèrie de Sants de la Pedra que existeixen en diverses poblacions de la nostra comunitat. Per exemple, a l'antiga seu de la Germandat de Llauradors d'Alcoi hi havia un retaule en que apareixen els dos sants, Abdó i Senén, flanquejant el Natzarè i va ser realitzat el 1786, com podem veure en la inscripció que apareix en la part inferior" (p. 126). Daniel Martínez considera que "possiblement l'autor va prendre com a model les estampes xilogràfiques que en l'època s'utilitzaven per tal de construir escenes típiques" (p. 126).

Quant a aquest plafó ceràmic de Gandia, hi ha un epígraf (escrit a peu dels sants), en castellà, que diu que es feu a devoció de D. Juan Antonio Pallares i de la seua familiar, en 1777.

²² "**Colegiata de Gandia Col·legiata de Gandia**" (<http://www.idiezarnal.com/colegiatadegandia.html>), entrada dins del punt "**Retablo de los Santos Abdón y Senén (Sants de la Pedra)**. Informació del 19 de febrer del 2018, sobre la Col·legiata de Gandia.

²³ "**Ermita Santos Abdón y Senén**" (<http://www.gestalgarturismo.es/?p=170>), article de la web "**gestalgar Turismo**". Escultures. Es troben en l'altar d'aquesta ermita. Per mitjà de la web de l'Ajuntament de Xestalgar, en l'apartat d'història (<http://www.gestalgar.es/content/historia>), sabem que, quant a l'Església de la Immaculada Concepció, "**En la Parroquia no existe ninguna obra de orfebrería que se pueda destacar, ya que gran parte de las piezas se perdieron en 1936, siendo por lo tanto posteriores a esta época, y sólo cabe destacar dos piezas escultóricas:**

- Niño Jesús, siglo XVIII

Gestalgar. Ermita de los santos Abdón y Senén (ceràmica) ²⁴	Sí	Forment i una taronja?	Sense	Raïm
<i>Gran Enciclopedia de la Región Valenciana</i>	Sí	Forment	Sense	Raïm
Massarrojos (escultura) ²⁵	Sí	Forment	Sí	Raïm
Moixent. Església de Sant Pere Apòstol (escultura) ²⁶	Sí	Forment	Sí	Raïm
Moixent. Ermita dels Santíssim Crist del Mont Calvari (campana) ²⁷	Sí	Forment	Sí	Raïm

- Santos de la Piedra, Abdón y Senén, anteriores al año 36”.

²⁴ Informació treta a partir de l’entrada **“Ermita de los santos Abdón y Senén”** (<https://www.ermitascomunidadvalenciana.com/vseges.htm>), de la web **“Ermitas y Santuarios de la Comunidad Valenciana”**.

²⁵ Informació treta a partir de la foto que hi ha en l’article **“Massarrojos festeja a los santos de la piedra”** (<https://valencianoticias.com/massarrojos-festeja-a-los-santos-de-la-piedra/#imageclose-21017>), de la web **“valencianoticiasvalencianoticias”**.

²⁶ **“Agenda 2014: Assumpció, Sants de la Pedra i ofrena de flors a les santes relíquies”** (<http://campanersmoixent.blogspot.com/2014/08/agenda-2014-assumpcio-sants-de-la-pedra.html>), entrada dins del blog **“Campaners de Moixent”**. Escultures que es trobaven en les Alcusses (Moixent). Aquestes imatgens, com em comentaven des de l’associació **“Campaners de Moixent”**, per missatge, el 10 d’agost del 2018, estan en el Saló Parroquial de l’Església de Sant Pere Apòstol (de Moixent) i abans estaven en l’Ermita de la Puríssima Concepció (Casa Rabosa), on, *“A dia de hui sols es fa allí el bou en corda, i la missa es fa en l’església parroquial”*.

²⁷ Aquesta campana, com m’indicaren, per mitjà d’un missatge, des de **“Campaners de Moixent”**, l’11 d’agost del 2018, es tracta de *“la campana més antiga del poble, datada de l’any 1704, que està situada en l’Ermita del Santíssim Crist del Mont Calvari, està dedicada als Sants de la Pedra, amb un relleu dels Sants”*. Per a més informació, hi ha l’entrada **“Agenda 2013: Assumpció de la Mare de Déu i Festa dels Sants de la Pedra”** (<http://campanersmoixent.blogspot.com/2013/08/agenda-2013-assumpcio-de-la-mare-de-deu.html>), del blog **“Campaners de Moixent”**.

Moixent. Finca "Casa el Fondo" (ceràmica) ²⁸	Sí	Forment	Sense	Raïm
Navaixes (Navajas). (ceràmica) ²⁹	Sí	Forment	Sí	Raïm
Olleria, l'. (escultura) ³⁰	No.	Arròs	Sense	Raïm
Olleria, l'. (escultura) ³¹	Sí	Raïm	Sí	Forment

²⁸ **"Agenda 2013: Assumpció de la Mare de Déu i Festa dels Sants de la Pedra"**, del blog **"Campaners de Moixent"**, on hi ha aquest panell ceràmic, amb l'escrit *"Sants Abdon y Senen / lliureu de pedra Les Alcuçes"*. Segons l'associació, es tracta de *"la ceràmica dels Sants de la Pedra, que estan en la Finca "Casa el Fondo" de Moixent, prop de la finca de la Casa Rabosa, les imatges de la ceràmica són les que van robar"* i aquestes en són una còpia. Es poden llegir els versos següents: *"Sant Abdon y Senen / Lliuren de pedrà les Alcuçes"*

²⁹ Informació tretada del llibre **"La vida dels gloriosos sants Abdó i Senén"**, de Joan Baptista Anyés. En aquesta obra de ceràmica no apareix l'any en què es feu.

³⁰ Informació facilitada pel frare Miguel Ángel Atiénzar, de l'orde dels caputxins, de l'Olleria, el 23 i el 25 d'agost del 2017, per correu electrònic. La foto en què figuren i a què ens referim en aquesta entrada, correspondria a la descripció següent, feta per l'esmentat frare: *"En el huerto, en un casalicio, una imagen de ambos tallada en piedra por Pedro Font en 2013. Toma como modelo las imágenes de Calasparra. Uno de los santos porta arroz y tiene a los pies un león; el otro uvas y una espada"*. Sobre aquestes escultures, comentarem que la de l'esquerra, m'ha semblat d'una dona, com ho manifestaria a partir de trets del cap, especialment pel detall triangular que fa el front. Per a confirmar aquesta hipòtesi, vaig afegir aquesta foto junt amb un comentari, en el meu mur de Facebook, el 23 d'agost del 2018. Alguns amics escrigueren la seua opinió i, com ara, Rosa Adroher Bonet, Rosa Garcia Clotet, Rosalia Sedó Coll, Joan Gil, Vicenç Perales Sanz, Maria Aguilar Oliver, Assumpta Capdevila i Montserrat Cortadella, estaven a favor que semblava una dona, amb aquestes paraules, en el mateix sentit en què hem escrit els noms: *"A mi també", "Sí que ho sembla", "Jo diria que sí!!!", "Ho sembla", "Crec que sí", "Sembla que sí", "Carai, sí que ho sembla!", "Sí que sembla una dona. Però al de la dreta també. Bé ben mirat, no tant!!"*. No obstant això, després d'haver-ho comentat, a Miguel Ángel Atiénzar, per correu electrònic, em respongué així, el 26 d'agost del 2018: *"Las 4 fotos que te envié se encuentran en el convento de Capuchinos de L'Olleria: (...) 2. Casalicio en el huerto. No es una mujer, tiene barba, aunque en la foto no se aprecia bien. Toma como modelo las imágenes de Abdón y Senén de Calasparra, patronos de dicha localidad, que por dedicarse al arroz, sustituyen las espigas de San Abdón por un manojo de arroz"* (sic). Per tant, partim de lo escrit pel Miguel Ángel Atiénzar sense desconsiderar les aportacions dels amics de Facebook.

³¹ Informació també facilitada pel frare Miguel Ángel Atiénzar, el 25 d'agost del 2017, per correu electrònic. Aquesta segona obra escultòrica del convent, es tracta de *"Dos tallas de Enrique Galarza Moreno, de 1944, que presiden el altar mayor junto a la Divina Pastora. Para acoplarlos en el conjunto, el artista los talló simulando estar arrodillados a los pies de la Virgen, aunque realmente carecen de piernas. Están ataviados con capas y corazas; permaneciendo ausentes coronas o cetros. Abdón extiende el brazo izquierdo sosteniendo un racimo de uvas, como ofreciéndolo a la Divina Pastora; mientras que Senén abraza un pequeño haz de espigas también con el brazo izquierdo, y extiende el derecho"*

Otos. Església de la Puríssima Concepció (escultura) ³²	Sí ³³	Forment	Sí	Raïm
Palmera. Església de la Puríssima Concepció (escultura) ³⁴	Sí	Taronges	Sí	Raïm

señalando a la Virgen. En cuanto a los colores, se sigue la línea clásica del rojo para las capas y el verde para las vestimentas". Miguel Ángel Atiénzar els descriu com es veuen frontalment. Aquestes imàtgens són de les poques enregistrades en què hi ha una Mare de Déu, en aquest cas, la Divina Pastora, enmig dels dos sants; en cas d'haver-hi una figura religiosa femenina, normalment, ho fa Santa Bàrbara.

³² Informació tretada del llibre de festes patronals d'Otos (p. 8), del 2016 (<http://publicacionsotos.blogspot.com/2017/08/publicacions-sobre-festes.html>), gràcies a un correu electrònic enviat per Daniel Alfonso (d'IVEA), el 23 de gener del 2019 i a informació facilitada per una treballadora de l'Ajuntament d'Otos, el 24 de gener del 2019.

³³ La barba que porta el sant que hi ha a l'esquerra és redona, fet que li dona un aire més jove, a diferència del sant de la dreta.

³⁴ **"Església Parroquial de la Puríssima Concepció"** (<https://palmeraturisme.wordpress.com/esglesia-parroquial-de-la-purissima-concepcio>), article de la web **"Palmera Turisme"**. Afegirem que, el 23 de febrer del 2018, per telèfon, Ricardo Rico Tormo, l'escultor que havia fet aquestes escultures, em digué que, en sant de l'esquerra, *"en lloc de forment, taronges, perquè estan en la Conca de la Safor"*) i que es tracta d'"Abdó", mentre que el sant que veiem a la dreta, és *"Senén"*. També direm que, en un correu electrònic del 13 de setembre del 2018, Ricardo Rico, escrigué que *"Efectivament porten barba. Donat la possibilitat del seu origen persa vaig fer una iconografia inspirada en l'art persa."*

En quant al fet de que un d'ells porte unes taronges en la mà és simplement perquè el capellà va voler que es remarcara el seu patronat dels agricultors valencians, empleant la fruita més representativa de la nostra agricultura". Agraesc la seua disposició en el tema artístic.